

İRAN'DAKİ BAŞÖRTÜSÜ PROTESTOLARI ÜZERİNE SOSYO-POLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

MÜBERRA DİNLER

*İstanbul Üniversitesi
İktisat bölümünde lisans
ve aynı üniversitenin
Sosyoloji bölümünde
yüksek lisans eğitimini
tamamlayan Müberra
Dinler, 2017 yılında
Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü'nde
doktora eğitimine
başladı. Hâlihazırda
İran'ın sosyo-kültürel
yapısını odağa
alan çalışmalarını
sürdürmektedir.*

2017 yılının son günlerinde İran'da başgösteren protestoların etkisini yitirmesinin üzerinden çok geçmeden yeni bir protesto dalgasının haberleri uluslararası medyada hızla yayıldı. İranlı kadınlar bir süredir beyaz başörtülerini çıkarıp ellerindeki sopanın ucunda sallandırırken çektikleri fotoğrafları sosyal medyada paylaşarak başörtüsü zorunluluğuna karşı tepkilerini dile getiriyor. Aslında başörtüsü zorunluluğunun bu şekilde protesto edilmesi yeni bir durum değil. Çeşitli medya organlarında, Meşhed'de başlayıp ülkeye yayılan son protestoların bir parçasıymış gibi öne çıkarılan Vida Muvahhid'in beyaz başörtüsünü bir sopanın ucunda sallayan fotoğrafı da bu protestoların başlamasından bir gün önce, geçen yıldan beri devam eden "Beyaz Çarşamba" eylemleri sırasında çekilmişti.¹ Muvahhid'in Tahran'ın

İnkılap Caddesi'nde çekilen fotoğrafı kısa süre içinde "İnkılap Caddesi Kızları" etiketiyle sosyal medyada yayıldı ve Muvahhid eylemlerin sembol ismi hâline geldi. Beyaz Çarşamba² eylemleri ise, 1976'da İran'da doğan fakat şu an ABD'de yaşayan Mesih Alinejad'ın 2014 yılından beri sürdürdüğü, Türkçeye "Benim Saklı Özgürlüğüm" şeklinde çevrilebilecek "My Stealthy Freedom"³ adlı hareketin bir parçası olarak Mayıs 2017'de başlamıştı.

Ülkesinde gazetecilik yaptığı sırada dönemin hükümetini ve cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ı eleştirilerinin hedefine koyduğu yazılarla gündeme gelmiş politik bir figür olarak tanınan Alinejad, hâlihazırda Voice of America (Amerika'nın Sesi)'nin Farsça servisinde bir hiciv programı sunmanın yanı sıra ABD hükümeti destekli Radio Free Europe (Özgür

İslami rejime geçiş sürecinde Şii ulema içinden örtünmeye dair öne sürülen farklı görüşlerle tartışmalar alevlenmişse de 7 Mart 1979'da İmam Humeyni kadınların İslami kurallara göre giyinmesi gerektiğini açıklamış, 1980 yılında kamu dairelerinde çalışan kadınların İslami kılık kıyafet kurallarına uymaları zorunluluğu getirilmiş, 1983'e gelindiğindeyse bu zorunluluk kamusal hayatın tüm alanlarına yayılmıştır.

Avrupa Radyosu)'un bir kolu olan Radio Farda (Radyo Yarın)'da çalışıyor. Başlattığı kampanyayla İranlı kadınların başlarını örtüp örtmeyeceklerini tercih etme haklarına dikkat çeken Alinejad'ın girişimi, web sitesinde "İranlı kadınların başörtüsüz fotoğraflarını paylaştığı bir çevrimiçi toplumsal hareket" olarak tanımlanıyor.⁴ Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya kanallarını bu amaçla yönelik olarak son derece aktif bir şekilde kullanan Alinejad'ın Mayıs 2017'deki çağrısı, İranlı kadınlar ve onları destekleyen erkekler vasıtasıyla dalga dalga yayılarak 2018'in ilk günlerinden itibaren uluslararası medyada sık sık karşımıza çıkan eylemlere dönüşmüş durumda. Eylemlerin ülke içinde karşılaştığı tepkilerse, İran'ın hukuki düzeninin doğrudan sonuçları olduğu kadar, bu düzen üzere şekillenen siyasi tartışmaların ve toplumsal yapının karmaşıklığını da açıkça yansıtan bir çeşitlilikte seyrediyor. Uluslararası medyada yaratılan algının aksine protestoların ülkede geniş bir gündem yarattığını söylemek ise güç. Protestolar kapsamında gözaltına alınan ilk kadın olan Vida Muvahhid, bir aylık bir sürenin ardından serbest bırakıldı fakat geçen zaman içinde gözaltına alınan diğer yirmi dokuz kişinin durumuna dair bildiklerimiz, bu protestoculardan biri olan Nergis Hüseyini'nin avukatı Nesrin Sutudeh'in ifadelerine dayanıyor. 29 Ocak 2018 tarihinde İnkılap Caddesi'nde çekilmiş beyaz başörtüsünü sallayan fotoğrafını sosyal medyada paylaştığı gerekçesiyle tutuklanan Hüseyini, on yıla kadar hapis istemiyle yargılandığı davada kendisini savunmak üzere mahkemeye gelmedi. Müvekkilinin başörtüsü takma zorunluluğunu reddettiğini ve protestoda bulunmanın yasal hakkı olduğunu söylediğini belirten Sutudeh,

hakimin salıverilmesi için belirlediği 135.000 dolarlık kefaleti ödeyemeyen Hüseyini'nin Tahran'ın güneyindeki Gharchak Hapishanesi'nde zor koşullar altında tutulduğunu belirtmişti.⁵ Daha sonra Hüseyini ile birlikte bir protestocunun daha kefaletle salındığı ortaya çıktıysa da kalan tutukluların durumu belirsizliğini koruyor.⁶

1979 Devrimi'nden beri Şia hukukuna dayalı Velayet-i Fakih rejimi altında yönetilen İran'da kadınların kamusal alanlarda başörtüsü takması ve İslami kılık kıyafet kurallarına uygun giyinmeleri zorunludur. İranlı kadınlar bu kuralı "çador" adı verilen çarşafa girmekten, şallarını saçlarının önü görünecek şekilde gevşekçe taşımaya uzanan farklı şekillerde uygularlar. İslami rejime geçiş sürecinde Şii ulema içinden örtünmeye dair öne sürülen farklı görüşlerle tartışmalar alevlenmişse de 7 Mart 1979'da İmam Humeyni kadınların İslami kurallara göre giyinmesi gerektiğini açıklamış, 1980 yılında kamu dairelerinde çalışan kadınların İslami kılık kıyafet kurallarına uymaları zorunluluğu getirilmiş, 1983'e gelindiğindeyse bu zorunluluk kamusal hayatın tüm alanlarına yayılmıştır.⁷ Büyük bir modernleşme cereyanına sahne olan Şah Rıza Pehlevi döneminde geleneksel kıyafetlerini giymeleri yasaklanan erkeklerle birlikte kadınlar da başörtülerini çıkarmaya zorlanmıştı. Muhammed Rıza Pehlevi döneminde zorlama kaldırılrsa da başı örtülü kadınlar Batılılaşmış kesimlerce geri kalmışlık damgası yemekten kurtulmamışlardır. 1979 devriminden sonra yaşanan kırılmayla kadınlar bu kez tersine bir zorunluluğun muhatabı hâline gelmiştir. Böylece, devrimin ilk günlerinde meydanlarda başörtüsü zorunluğunu savunan kitlelerin yanı sıra protesto edenler de toplanmıştır.⁸ Muhammed Rıza Şah döneminin

Batılılaşmacı anlayışıyla 1967 yılında çıkarılan Aile Koruma Kanunu ile evlenme yaşının 13'ten 15'e çıkarılması, boşanma, çok eşlilik, çocuğun velayetini alma gibi konularda yapılan düzenlemeler, 26 Şubat 1979'da bu kanunun kaldırılmasıyla geri alınmış, kadınlar için yasal evlilik yaşı yeniden 13'e düşürülürken, erkekler tek taraflı boşanma hakkı elde etmiş, çocukların velayet hakkı babaya verilmiştir. Takip eden süreçte erkekler için çok eşlilik ilke olarak kabul edilmiş, kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmeleri yasaklanmış ve şeriat gereğince kadınların artık yargıç olmayacağı açıklanmıştır.⁹ 90'lı yıllarda bilhassa evlilikle ilgili yasalarda kadınlar lehine iyileştirmeye gidildiyse de bunların geçmişteki uygulamalardan muzdarip olan kadınların hayatlarında büyük bir değişim yarattığını söylemek güçtür.

İran Anayasası'nın 20. maddesine göre, erkek-kadın bütün vatandaşlar, İslami kriterlerle uyumlu insani, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının yasalarla korunması konusunda eşittirler. Kadınlar ve erkeklerin çeşitli konularda farklı yasal uygulamalara tâbi olmaları ise, bütün anayasaya hâkim olan bu "İslami kriterlere uyumluluk" anlayışıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Devrim anayasasının başlangıç metninde kadınların devrimci mücadeleye katkılarının altı özellikle çizilmekte, "tağuti"¹⁰ rejim altında büyük baskılara maruz kalan kadınların haklarının genişletilmesinin, İslami toplumsal altyapının yaratımı sürecinin doğal bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Toplumun yapıtaşı olan ailenin İslami inanç ve ideallere uygun bir şekilde kurulabilmesi hedefine yönelik ihtiyaçların karşılanması, İslami yönetimin görevi olarak tanımlanmaktadır. Metne göre, bu aile anlayışı, kadını bir nesne

yahut tüketiciliği ve sömürüyü yamada araç olarak görülmekten korumaktadır. Böylelikle, ideolojisine adanmış kişiler yetiştirmekle birlikte çok önemli ve kıymetli annelik işlevlerini yeniden kazanan kadınlara, toplumda öncülük ve hayatın tüm başat alanlarında erkeklerle ortak bir mücadeleyi sürdürme rolü atfedilmektedir. Bu ağır sorumlulukları yüklenen kadınların, İslam nezdinde büyük bir değere ve asalete sahip olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla yasalar önünde eşitliği düşünürken "İslami kriterlere uyumluluk" ilkesini, anayasada kadınların ele alındığı bu bağlam üzerinden okumak gerekir.

İran'da bu yönde düzenlenen yasaların korumayı amaçladığı yaşam tarzını sürdüren kesimlerin varlığı yadsınamaz bir büyüklüktedir. IPOS adlı Virginia, ABD merkezli özel bir araştırma şirketinin 2015 yılında düzenlediği ankette İranlıların İslami kurallara göre giyinme zorunluluğunu %53 oranında desteklediği görülmektedir. Halkın %42'si ise tercih hakkını desteklemektedir. Cinsiyet, eğitim durumu ve insani gelişme endeksine göre ayrımları da ortaya koyan ankette, yüksek öğretimden geçmiş olanların %51'inin tercih hakkını, %49'unun zorunluluğu desteklediği görülmektedir. Yüksek öğretimden geçmemişler arasında ise bu oran %60'a %40'lık bir oran ile İslami yasalar lehinedir. İnsani gelişme endeksine göre ayrıma bakıldığında endeksin düşük olduğu bölgelerde zorunluluk %64 oranında destek görülürken yüksek olduğu bölgelerde ise bu oran %48'e düşmektedir.¹¹ Anketin sonuçları, günümüz İran toplumunda, devrimde karşılık bulan kesimlerin varlığının sürdüğünü gösterir. Bu kesimlerden kadınlar, Rıza Şah döneminde getirilen başörtüsü çıkarma zorunluluğunu içlerine sindiremediklerinden yıllarca evle-

IPOS adlı Virginia, ABD merkezli özel bir araştırma şirketinin 2015 yılında düzenlediği ankette İranlıların İslami kurallara göre giyinme zorunluluğunu %53 oranında desteklediği görülmektedir.

Bu isimlerin en bilinenlerinden Abdülkerim Suruş, kadınların hakları konusunda eski yasaların, toplumdaki yeni kadın algısıyla örtüşmediğini ve dini emirlerin incelenerek altlarında yatan felsefeye bağlı kalınmak suretiyle yeni yasalar oluşturulması gerektiğini öne sürmektedir.

rinde hapis hayatı yaşamışlar, kamu-
sal alanda varlık gösterememişlerdi.
Öte yandan devrimle birlikte getirilen
başörtüsü zorunluluğunu protesto et-
mek üzere meydanlarda toplanan on
binlerce kadın ve erkekse, devrimin
dışarıda bıraktığı, günümüze uzanan
süreçte kimi zaman yakınlarda oldu-
ğu gibi protestolara dönüşecek bir
hoşnutsuzluk içinde yaşayan kesim-
leri temsil etmekteydi. Devrim kad-
rolarının bu durumla ilgili düşüncesi,
devrimin topluma yayılmasıyla zaten
hayal edilen İslami düzenin sorun-
suzca yaşanacağıydı. Fakat başlangıç-
tan günümüze uzanan süreç, bu dü-
şüncedekileri haklı çıkarmışa benze-
miyor. Geçen kırk yıllık süre zarfında
devrim çatısı altında yeşeren siyasal
kültür ve toplumsal düzene dair tar-
tışmalar da bu görüşü desteklemektedir.
Farklı temellerde tartışılan kadın
hakları meselesi bunlar içinde önemli
bir yer işgal eder.

İran'da kadınların yaşadığı sorunlar
farklı perspektiflerden tartışılmakla
birlikte bu tartışmaların tamamına
yakını İslami bir çerçevede gerçek-
leştirilmektedir. Bu durumun ortaya
çıkmasında İran'da İslami referans-
lara dayanmadan yasal bir muhalefet
sürdürmenin mümkün olmaması-
nın ve "içeriden" yapılan eleştirilerin
"Baticılık" damgası yemeden güçlü bir
itiraz yükseltebilmeyi mümkün kıl-
masının da etkili olduğu söylenebilir.
Genel hatlarıyla günümüz İran İslam
toplumunda kadınların konumunu
ve yaşadıkları sorunları odağa alan
tartışmalar pek çok farklı bakış açısı
sunmakta ve reform taleplerine ze-
min sağlamaktadır. Tartışmalarda öne
çıkaran bir grup, entelektüel köklerini
Ayetullah Talegani, Ali Şeriati, Mehdi
Bazergan ve Ayetullah Mutahhari gibi
önde gelen İranlı alim ve düşünürler-
den alan ve "dindar entelektüeller"
(roshanfekr-e dini) olarak tanınan

aydınlardır. Görüşlerini yoğun ola-
rak Kiyân gazetesinde ve Muhammed
Hatemi döneminde yayın hayatına
başlayan pek çok reformist mecrada
tartışan dindar entelektüeller, İslamın
özünde yatan değerlere bağlı olmakla
birlikte bu değerlerin modern top-
lumsal hayatta da yeniden yorum-
lanarak yaşanabileceğini savunur-
lar. Bu isimlerin en bilinenlerinden
Abdülkerim Suruş, kadınların hakları
konusunda eski yasaların, toplumdaki
yeni kadın algısıyla örtüşmediğini
ve dini emirlerin incelenerek altla-
rında yatan felsefeye bağlı kalınmak
suretiyle yeni yasalar oluşturulması
gerektiğini öne sürmektedir. Bunun
da ötesinde, temel sorun, kadınların
toplumsal konumuna dair algının de-
ğişmesi ve iyileştirilmesidir.¹² İranlı
kadınların sorunları hakkında çok
sayıda çalışma yapmış olan antropo-
log Ziba Mir-Hüseyni ise görüşlerini
İslami bir feminizmin mümküna-
tında çevresinde şekillendirmektedir.¹³ Bir
diğer bakış açısı, varolan hukuk düze-
ninin İslami kuralların ataerkil bir sis-
tem kurmak üzere yorumlanmasıyla
oluşturulmuş olduğunu öne sürerek
bu ataerkillikle yine İslami referans-
lara dayanarak mücadele eder. İran'ın
ilk kadın yargıcı olan fakat devrimden
sonra kadınların yargıç olabilmesi
yasaklandığından görevini bırakmak
zorunda kalan Şirin Ebadi bu bakış
açısını benimsemiştir. Kadınların
sorunlarına hukuk perspektifinden
bakan Ebadi, kadınlara dair bazı ya-
sal düzenlemelerin İslam fıkhiyle
örtüşmeyen boyutlarına ve barındır-
dığı çelişkilere dikkat çekmektedir.
Kadınlara yargıçlık görevi verilmeme-
si, cezai ehliyetin erişkinlik yaşlarına
göre belirlenmesinden dolayı kız ço-
cuklarının ceza yaşı dokuz ay yılıken
erkeklerinin on beş ay yılı olarak
belirlenmesi, kısas cezasının kadın-
lar ve erkekler için farklı uygulanması

gibi meselelerde Ebadi, saygın fakihleri referans göstererek bu düzenlemelerin ataerkil düzeni destekleyen bir yorum farklılığına dayandığını öne sürmektedir. Benzer tartışmalar her dönemde ulema arasında yoğun olarak yürütüldüğünden Ebadi'nin düşüncesinde olan kadın hakları savunucularının başvurabileceği zengin bir fıkıh literatürü bulunur.¹⁴

İran'da her kesimden kadının hayatını zorlaştıran bu türden meseleler, özellikle 90'lı yıllardan itibaren Zen-i Ruz (Günün Kadını), Hukuk-i Zenan (Kadın Hakları), Zenan (Kadınlar)¹⁵ gibi dergilerde tartışılmış, yukarıda bahsi geçen aydınların röportaj ve yazılarına da sık sık yer veren bu dergiler kadınların gündelik hayatta karşılaştığı zorla evlendirilme, fiziksel şiddet, boşanmada erkeklere tanınan avantajlar ya da spor müsabakalarına katılamama gibi sorunları okuyucu mektupları ve röportajlarla sayfalarına taşımıştır. Öte yandan bu sorunların pratikteki yansımalarının farklı sosyo-ekonomik yahut sosyo-kültürel özellikler gösteren bölge ve şehirlerde yoğunlaşıp seyredildiğini unutmamak gerekir. Tahran, Şiraz gibi büyük ve modern şehirlerin sokaklarında başörtüsünü gevşek bir biçimde taşıyan bol makyajlı kadınlara ve Batılı tarzda giyinmiş erkeklere sıkça rastlanırken, Kum ve Meşhed gibi dini merkezlerde genel manzara bundan çok uzaktır. Gerek yasal denetimlerin sıklığı, gerekse yaşam tarzları konusunda insanların birbirleri üzerindeki baskısı da şehirden şehre değişmektedir. Bu noktada bir parantez açıp dini kurallara göre yaşamak istemeyenlerin üzerindeki baskının sadece yasaları temsil eden ahlak polisi üzerinden oluşmadığını ve devrim ideolojisine sıkı sıkıya bağlı yaşayan sivillerin yahut halk arasından İslami toplum idealini benimsemiş, devrime hizmet etmek

isteyen kadın ve erkek gönüllülerce oluşturulmuş ve Devrim Muhafızları Ordusu'na bağlı Besic gibi paramiliter örgütlerin de diğerleri üzerinde belli oranda denetim kurabildiğini belirtelim. Bahsi geçen farklılaşmaya, yönetime gelen cumhurbaşkanının reformist yahut muhafazakar düşüncede olmasıyla, dini yönetim merciinin gerekli gördüğü dönemlerde denetimi sıkılaştırıp gevşetmesinin etkisinin de eklenmesi gerekir. İran'da sürüp giden gündelik hayatı bu farklılaşmalarla birlikte düşünmek ortaya daha canlı ve çok boyutlu bir tablo çıkaracaktır.

Başörtüsü zorunluluğuna karşı son protestoların ise daha çok laik, Batılı bir hukuki düzenin taraftarı olan kadınlarca gerçekleştirildiği söylenebilir. Bu kadınların başörtüsü takıp takmayacaklarının kendi tercihleri olması gerektiğine dair vurguları, İran'da kadınların pek çok konuda önce yasaların kısıtlayıcılığına sonra da eşlerinin iznine tâbi bir şekilde yaşamalarını beraberinde getiren hukuki düzene bir başkaldırının uzantısıdır. Başlattığı sosyal medya hareketiyle bu kadınların temsilcilerinden biri olan Mesih Alinejad görüşlerini, "Onlara 'Dininizi benim özel hayatımdan uzak tutun' diyorum. Laik bir devlet istiyoruz. Özel hayatımıza dini müdahale istemiyoruz. İran, başörtüsü takmak isteyen dindar annem ve açık kalmak isteyen benim için olmalı"¹⁶ diyerek ortaya koyuyor.

İran başsavcısı Muhammed Cevad Muntazeri'nin protestolar üzerine yaptığı açıklamada¹⁷ özetle meseleyi önemsiz ve çocukça bulduğunu ve ülke dışından başlatıldığını belirtmesi ise anlayışlar arasındaki farklılığa işaret ediyor. Yasaların koruyuculuğunda bir karşılık bulan toplumsal kesimlerle dışında kalan ve mevcut düzeni üzerinde sürekli bir baskı aracı olarak hissetmekten bıkmış olan

Tahran, Şiraz gibi büyük ve modern şehirlerin sokaklarında başörtüsünü gevşek bir biçimde taşıyan bol makyajlı kadınlara ve Batılı tarzda giyinmiş erkeklere sıkça rastlanırken, Kum ve Meşhed gibi dini merkezlerde genel manzara bundan çok uzaktır.

Reformist kanadın kadın milletvekili Pervane Salahşuri, başörtüsünün takıp takmamanın kadınlar için bir tercih meselesi olması gerektiğine dair görüşlerini açıkladığı videonun seçimlerin ardından ortaya çıkınca açıklamalarını “kadınlar çarşaf ya da başörtüsü ve uzun pardesü arasında tercih yapabilirler” şeklinde düzeltmek zorunda kalmıştır.

kesimler arasındaki gerilim, ülkedeki toplumsal istikrarı sürekli olarak tehdit ettiği gibi dış manipülasyonlara açık hale getiriyor. Bu bağlamda Mesih Alinejad'ın neo-conlarla ilişkisinin İran'da belli kesimlerce sorgulanmasının¹⁸ da zihinlerde soru işaretleri yarattığını belirtmekte fayda var. 2011'den beri Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler bu türden kaygıları haklı çıkaracak belli örüntüleri ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, yukarıdaki açıklamadaki gibi muhafazakarların rejimi eleştiren tarafı ülke dışından teşvik edilen planların parçası olarak görmesi, ülke içinde toplumun tüm kesimlerine hitap edebilecek bazı reformların yapılabilmesinin alanını daraltır. Siyaset sahasında muhafazakarların bu tavrı karşısında reformistlerin çabaları da kısıtlanmaktadır. Reformist kanadın kadın milletvekili Pervane Salahşuri, başörtüsünün takıp takmamanın kadınlar için bir tercih meselesi olması gerektiğine dair görüşlerini açıkladığı videonun seçimlerin ardından ortaya çıkınca açıklamalarını “kadınlar çarşaf ya da başörtüsü ve uzun pardesü arasında tercih yapabilirler” şeklinde düzeltmek zorunda kalmıştır.¹⁹ Meclisteki tüm görüşlerden kadın milletvekillerini bir araya toplayan Kadın Fraksiyonu'nun başkanı olan Salahşuri, röportajda kadınlara yapılan ayrımcılıktan bahsederken, kendisinin neden çarşaf giydiğinin sorulması üzerine İran'da kadınların çarşaf yahut başörtüsü takmaya zorunlu olduğunu, günün birinde bu zorunluluğun tercihe dönüşeceğini düşündüğünü belirtmiştir.²⁰ İran'da devrim sonrasında kızların eğitiminde ve kadın istihdamında yaşanan gelişmeler kadınların kamusal alana katılımını arttırırken belli oranda sekülerleşmeyi de beraberinde getirmekte ve bu durum pek çok

başka konuda olduğu gibi varolan hukuk sistemi altında kadınların toplumsal konumlarıyla ilgili gerilimi de yükseltmektedir. Özellikle internet ve sosyal medya başta olmak üzere kitle iletişim araçları kullanımının toplumun tüm tabakalarına yayıldığı bir çağda, yeni gelen nesillerin çağın ruhuna uygun bir eğlence ve tüketim kültürünün parçası olmak istemeleri, üzerlerindeki baskıları onlar için daha da hissedilir kılmaktadır. 2017'nin son günlerinde, henüz başörtüsü protestoları alevlenmemişken Tahran Emniyet Müdür Hüseyin Rahimi'nin «Bundan böyle farkında olmadan tesettüre riayet etmeyen kadınlar polis tarafından gözaltına alınmayacak, haklarında dosya oluşturulmayacak. Eğitici sınıflar oluşturulup bu derslerde eğitim alacaklar»²¹ şeklindeki açıklaması ilk etapta başörtüsü zorunluluğu konusunda yasal denetimin gevşetileceği yönünde bir algı uyandırsa da sonraki süreçte 29 kişinin gözaltına alınması ve bunlardan biri olan Nergis Hüseyini ile ilgili aktarılan haberler, bu açıklamanın reformist politikalar açısından bir ağırlık taşımadığını göstermekte. Öte yandan ılımlı Cumhurbaşkanı Ruhani'nin Meşhed'de başlayan ekonomik temelli protestolarla birlikte son başörtüsü protestolarının yarattığı rüzgarı da temsil ettiği düşünceler doğrultusunda siyaset üretebilmek için değerlendirmeye çalıştığı söylenebilir. Ruhani'nin 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı ofisine bağlı Stratejik Çalışmalar Merkezi tarafından düzenlenen ve İran halkının yüzde 49.8'inin başörtüsünün özel alana ait bir mesele olduğunu ve hükümetin bununla ilgili herhangi bir şey söylememesi gerektiğini düşündüğünü ortaya koyan anketin²² sonuçlarını protestoların başlamasından sonra yayınlaması bu doğrultuda yorum-

landı. Ruhani'nin son dönemde İmam Humeyni'nin kabri başında yaptığı konuşmada²³ demokrasi vurgusu yaparken, hükümetlerin halkın isteklerinin, eleştirilerinin, itirazlarının sesini duyması gerektiğini belirtmesi ve devrimin kırkıncı yılına giriş kutlamaları sırasında yaptığı konuşmada²⁴, ülkedeki siyasi taraflara iç sorunları aşmak için referandum teklifinde bulunarak herkesin devrim trenine davet edilmesi gerektiğini vurgulaması da dikkat çekici gelişmelerdi. Bu açıklamanın hemen ardından aralarında Şirin Ebadi ve Nesrin Sutudeh'in de bulunduğu İranlı on beş aydın "İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden kırk yıllık süre zarfında, İslamlaştırma saplantısı içindeki yö-

netimin cumhuriyetçi ideallere çok az alan bıraktığını" ve "reform umutlarının tükendiğini" belirterek yönetici kadroların hâlen halkın çoğunluğu tarafından desteklenip desteklenmediğini ortaya çıkaracak bir referandumun yapılması çağrısında bulundular.²⁵ Son dönemdeki gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde gelecekte ağırlık kazanması beklenebilecek bu türden çağrılar karşısında muhafazakar kadroların ne türden bir tavır takınacakları, İran'da devrimin kırkıncı yılına girerken toplumun dinamizmine cevap verebilme ve kendini dönüştürebilme potansiyeliyle birlikte kalıcı olup olamayacağını da belirleyecektir.

Öte yandan ılımlı Cumhurbaşkanı Ruhani'nin Meşhed'de başlayan ekonomik temelli protestolarla birlikte son başörtüsü protestolarının yarattığı rüzgarı da temsil ettiği düşünceler doğrultusunda siyaset üretebilmek için değerlendirmeye çalıştığı söylenebilir.

SONNOTLAR

- 1 “İran’da katılmadığı protestoların yüzü olan kadın”, *BBC Türkçe*, 3 Ocak 2018.
- 2 <https://www.facebook.com/StealthyFreedom/videos/1798180076862745/> (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).
- 3 <http://mystealthyfreedom.net/en/> (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).
- 4 <http://mystealthyfreedom.net/en/campaigns/> (Erişim Tarihi: 2 Şubat 2018).
- 5 “Woman Arrested For Removing Hijab in Tehran Refuses to Repent Despite Facing 10 Years in Prison”, *Center For Human Rights in Iran*, 6 February 2018, <https://www.iranhuman-rights.org/2018/02/woman-arrested-for-removing-hijab-in-tehran-refuses-to-repent-despite-facing-10-years-in-prison/> (Erişim Tarihi: 8 Şubat 2018).
- 6 “Human rights group calls on Iran to drop charges against headscarf protesters”, *Middle East Eye*, 24 February 2018.
- 7 Farzaneh Milani, *Veils and Words: The Emerging Voices of Iranian Women Writers*, New York: Syracuse University Press, 1992, pp. 37-38.
- 8 Lucy Davies, “Witness to revolution: the women of Iran 1979” *The Telegraph*, 10 September 2015.
- 9 Leyla Kahraman, “İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* Cilt: 17 Sayı: 2 - Güz 2014, ss. 81-82.
- 10 Allah’ın koyduğu ölçüler dışında ölçüler koyan kimseler altındaki yönetimi tanımlamak üzere kullanılan bir sıfat. Burada Şah yönetimi kastedilmektedir.
- 11 <https://www.ipos.me/en/polls/2015/03/18/hejab/> (Erişim Tarihi: 8 Şubat 2018).
- 12 Farideh Farhi, “Religious Intellectuals, the ‘Woman Question’, and the Struggle for the Creation of a Democratic Public Sphere in Iran”, *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol. 15, No. 2, Winter 2001, pp.322-23.
- 13 Ziba Mir-Hosseini, “Dossier 17: Stretching The Limits: A Feminist Reading of the Shari’a in Post-Khomeini Iran” *Women Living Under Muslim Laws*, September 1997, <http://www.wluml.org/node/286> (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2018).
- 14 Farhad Khosrokhavar ve Olivier Roy, *İran: Bir Devrimin Tükenişi*, İstanbul: Metis Yayınları 2013, s.158-159.
- 15 Bu dergiler dönem dönem kapatılmakta ve bazıları yeniden açılmaktadır. 16 yıllık bir yayın hayatı olan *Zenan* dergisi 2008’de Ahmedinejad döneminde “toplumun psikolojik güvenliğini bozma, ruh sağlığını tehlikeye sokma, toplumda kadınların güvende olmadığına ilişkin haber yayınlama ve İran’da kadınların konumunu kötü gösterme” gibi nedenlerle kapatılmıştır.
- 16 “İran’daki protestoların simge kadını Alinejad Habertürk’e konuştu”, *Habertürk*, 12 Şubat 2018.
- 17 “İranlı Başsavcı: Başörtüsü eylemleri çocukça ve önemsiz”, *Sputnik*, 2 Şubat 2018.
- 18 “Have Iranian Women’s Concerns Been Reduced To ‘the Veil’ By International Media?”, *Albawaba*, 31 January 2018, <https://www.albawaba.com/loop/have-iranian-womens-concerns-been-reduced-veil-international-media-1082516> (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2018).
- 19 Arash Karami, “After Elections, Iran’s Parliament Split Three Ways”, *Al Monitor*, 2 March 2016.
- 20 Leila Alikarami, “With more Women than Clerics, will Iran’s new Parliament improve Women’s Rights?” *Open Democracy*, 2 May 2016, <https://www.opendemocracy.net/leila-alikarami/will-iran-s-new-parliament-improve-women-s-rights> (Erişim Tarihi: 25 Şubat 2018).
- 21 “İran’da tesettür gözaltısına “farkındalık” şartı” *NTV*, 29 Aralık 2017.
- 22 Eliza Mackintosh, “Iran publishes report saying 49% of Iranians against compulsory veil” *CNN*, 6 Şubat 2018.
- 23 “Ruhani: İran halkı aydınlıktan karanlığa geri dönmeyecektir” *IRNA*, 31 Ocak 2018.
- 24 “Ruhani, iç sorunların çözümü için referandum teklif etti” *Eş Şark El-Avsat*, 12 Şubat 2018.
- 25 Saeed Kamali Dehghan, “Iranian intellectuals call for referendum amid political unrest” *The Guardian*, 14 Şubat 2018.

ORMER

Ortadoğu Enstitüsü
معهد الشرق الأوسط
Middle East Institute
پژوهشگاه خاورمیانه

2014 yılında Sakarya Üniversitesi’nde kurulan Ortadoğu Enstitüsü [ORMER], 30 araştırmacısı ile bu alanda Türkiye’deki en büyük enstitüdür. Ortadoğu bölgesinin siyaset bilimi, sosyoloji, tarih ve ekonomi başta olmak üzere farklı disiplinler aracılığı ile araştırıldığı enstitüde, Ortadoğu Çalışmaları alanında Türkçe, Arapça ve İngilizce dillerinde eğitim verilen yüksek lisans ve doktora programları yürütülmektedir. Enstitünün önemli faaliyetleri arasında iki yılda bir düzenlenen Ortadoğu’da Siyaset ve Toplum Kongresi, yılda iki kez çıkarılan Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi ve 2005’ten bu yana yayımlanan Ortadoğu Yıllığı bulunmaktadır.

Sakarya Üniversitesi
Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan / SAKARYA
+90 264 295 3602
ormer@sakarya.edu.tr